

۴. وضعیت تفسیر سیاسی در ایران

دکتر کاظم قاضی زاده

● آقای دکتر، جناب عالی وضعیت آموزش و تربیت نیروی انسانی موجود در حوزه تفسیر سیاسی را در دانشگاه‌ها و حوزه‌ها چگونه ارزیابی می‌کنید؟

■ تفسیر سیاسی قرآن امری ترکیبی است و به مثابه یک تخصص میان رشته‌ای محسوب می‌شود و درباره آن قواعد حاکم بر پژوهش‌های میان رشته‌ای را باید مورد عنایت داشت، زیرا از این قواعد عام استثنا نیست؛ در این صورت یا باید به موارد نسبتاً محدود آموزش یا پژوهش مستمر در دو رشته دلخوش بود و یا در عرصه آموزش این دو رشته واحدهای اختیاری بیشتری را مورد توجه قرار داد. در هر صورت در حوزه آموزش‌های حوزوی و دانشگاهی چندان کار تلفیقی انجام نمی‌شود. البته به نظر می‌رسد فضایی که رشته علوم سیاسی را به عنوان تخصص دانشگاهی برگزیده‌اند به موضوع این مثال نزدیک‌تر از قرآن پژوهانی هستند که احياناً علائق سیاسی هم دارند، زیرا ماهیت کارطلبگی آموزش‌های محدودی را در عرصه تفسیر قرآن نیز دارد.

● چه ارزیابی از وضعیت پژوهش در حوزه‌ها و دانشگاه‌ها در عرصه تفسیر سیاسی دارید؟

■ پژوهش‌های قرآنی سیاسی نیز وضعیت بهتری از آموزش‌های این‌گونه ندارد. گرچه در تکاپوی بحث‌های فقهی یا اعتقادی و مباحث موضوعی قرآن و حدیث به این موضوع به طور محدود پرداخته شده، اما بحث‌های تخصصی و عمیق کمتر صورت پذیرفته است؛ برای مثال نگاهی به کتاب‌های مفاهیم القرآن فی معالم الحکومة الاسلامیة و جلد دهم پیام قرآن ایت‌الله مکارم، وضعیت موجود را بهتر روشن می‌سازد. تازه این دو کتاب از کتاب‌های خوب در حوزه پژوهش‌های قرآنی سیاسی شیعه است و نویسندگان آن از بزرگان حوزه هستند. البته تکنوگاری‌های اهل سنت از تنوع و عمق نسبی بیشتری برخوردار است و اهتمام به مباحث قرآنی در نگاه آنان بیشتر است.

در دانشگاه‌ها اصولاً کارهای میان رشته‌ای خلاف اصل بوده و تعداد پژوهش‌های میان رشته‌ای محدود است و گویا نیازمند توانمندی‌های جانبی است. در حوزه گرچه بستر عمومی آشنایی مقدماتی با اجتهاد و فهم نصوص، مشکل را تا حدی کمتر کرده است؛ اما مسأله‌سازی و درگیری با سؤالات و مسایل جدید سیاسی امری بایسته است.

در هر صورت نشاط علمی در این حوزه به مقدار توان فردی افراد و طرح مباحث به صورت مستقل

و جدای از بررسی‌های عمومی بستگی دارد. رشته اندیشه سیاسی در اسلام که چند سالی است در بعضی از دانشکده‌ها و پژوهشکده‌ها راه‌اندازی شده است به نوعی به این دغدغه در سطح رابطه اسلام و سیاست می‌پردازد که طبعاً قرآن و سیاست بخش مهمی از آن خواهد بود. در این گرایش امید نوآوری‌های بیشتری در این زمینه می‌رود.

● وضعیت مطلوب برای حوزه تفسیر سیاسی در ایران را چگونه ترسیم می‌کنید؟
■ بایسته‌های وضعیت مطلوب چیزی جز تبیین واضح، دقیق و تفصیلی دیدگاه قرآن کریم در عرصه سیاسی نیست. این مسأله می‌تواند در دو عرصه تفسیر ترتیبی و تفسیر موضوعی پی‌گیری شود و برای راه‌یابی به پاسخ‌های تفصیلی نیازمند طرح دقیق سوالات و مسایل در این زمینه هستیم تا پاسخ‌ها دقیق‌تر و متناسب‌تر مطرح گردد. تفسیر واژگان نیز بخشی از وضعیت مطلوب را رقم می‌زند.

وضعیت مطلوب می‌تواند با ترسیم کیفیت برخورد با آیات فقه فردی و آیات اعتقادی و عرصه‌های پژوهش در این دو مورد مشخص شود.

● چه خلأها و نیازهایی در زمینه تفسیر سیاسی در کشور مشاهده می‌کنید؟
■ امروزه انجام تحقیقات بنیادی در عرصه آیات سیاسی قرآن امری ضروری است. تنظیم تفسیر واژگان، دایرةالمعارف، آیات الاحکام سیاسی، تفسیر ترتیبی و تفسیر موضوعی عرصه‌های مورد نیاز در این زمینه است. همچنین بحث‌هایی چون جایگاه قرآن در احکام سیاسی و تعامل بین قرآن و سنت در این زمینه از بحث‌های بنیادی ضروری به شمار می‌رود. در صورتی که این زیرساخت‌ها آماده شود پژوهش در مسایل سیاسی نیز شایسته و بایسته خواهد بود.

● چه موانع و عوامل محدودکننده‌ای را در این حوزه احساس می‌نمایند؟
■ ظاهراً مانع عمده‌ای در این زمینه وجود ندارد اما کمی سعه‌صدر و مقداری امکانات و حدی از انگیزه و قدری مدیریت و برنامه‌ریزی می‌تواند این مقصود را حاصل نماید.